

**«Балаңызға дыбысты дұрыс айту дағдыларын
қалай үйрету керек»**

Педагог-логопед: Чуримбаева А.А

1.Нормативті айтылым.

Дұрыс сөйлеуді дер кезінде меңгеру баланың толыққанды тұлғасын қалыптастыруда және оны мектепте табысты оқытуда орасан зор маңызға ие.

Көбінесе сөйлеу тілінің ақаулары айтылымда байқалады, оны дұрыс қалыптастыру өте қиын, өйткені бала сөйлеу мүшелерін басқаруды, өзінің және басқалардың сөйлеуін бақылауды үйренуі керек. .

Мектеп жасына дейінгі балалардың тілдің дыбыстық жағын меңгеруі

Жасы	Дыбыстар
0-2 жас	Ал О Э П Б М
2-3 жас	Және Y F T D N K D X
3-4 жас	Б З Ц
4-5 жас	Ш Ж Ч Щ
5-6 жас	Л Р

Дыбыстардың дұрыс айтылуын қалыптастыру үшін мыналар маңызды:

- артикуляциялық аппаратты дамыту;
- сөйлеу тынысы;
- фонематикалық есту

Дыбыс пен дауыстың қалыпты қалыптасуын қамтамасыз ететін дамыған сөйлеу тынысы айтылымның дұрыс дамуы үшін үлкен маңызға ие.

Мысалы, кейбір мектеп жасына дейінгі балалар [p] дыбысын дұрыс айта алмайды, өйткені олар [p] дыбысталуы кезінде тілдің ұшын тербелмелі күйге келтіру үшін қажетті күшті жеткілікті түрде шығара алмайды. Дұрыс сөйлеу тынысы дауыстың ең жақсы дыбысталуын қамтамасыз етеді.

Уақытылы тыныс алу және одан кейінгі бірқалыпты дем шығару сөйлеудің үздіксіз және бірқалыпты шығуына, дауыстың биіктікте еркін сырғуына, тыныш сөйлеуден қатты сөйлеуге және керісінше өтуіне жағдай жасайды.

Сөйлеу тынысының бұзылуы (қысқа немесе әлсіз дем шығару, тыныс алу кезінде сөйлеу, ауаны үнемсіз пайдалану, оны уақытында алмау және т.б.) сөздердің жеткіліксіз дауыстап айтылуына, сөйлеу мәнерінің бұзылуына және т.б. Сөйлеу тынысын дамыту үшін келесі әдістер қолданылады:

- "Бәйшешек кімнің алдында ұшады?";
- "Кімнің паровозы жақсы ызылдайды";
- тыныс алу жаттығуларының жаттығулары ("Қанаттар", "Көбелекті ұстайық", "Допты қақпаға соғу");
- дауысты дыбыстарды дауыс ырғағының өзгеруімен жырлау.

Фонематикалық есту қабілетін және фонематикалық қабылдауды дамыту, дыбысты есту, тану, оны сөйлеу ағымынан ажырату, акустикалық және артикуляциялық белгілері бойынша ұқсас дыбыстарды ажырату дағдыларын дамытуға арналған тапсырмаларды дамыту, қарапайым дыбыстық талдау және синтездеу дағдыларын қалыптастыруға арналған жаттығулар бірдей маңызды. дыбыстың айтылуындағы кемшіліктерді жою бойынша жұмыстың ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл дыбысталуы жағынан ұқсас сөздерді ажыратуға мүмкіндік береді: мал-миал, рак-лак, том-дом. Дыбыстық сөздерді тыңдау, олармен ойнау арқылы балалар есту қабілетін дамытады, артикуляциялық аппаратты күшейтеді, айтылымын жетілдіреді.

Бала есту қабілетіне сүйене отырып, оның артикуляциясын басқарады және оның айтылуын басқалардың айтылымына жақындатуға, "сәйкестендіруге" тырысады. Ересек адамның сөйлеуі балаға үлгі болып табылады. Сондықтан, балалармен қарым-қатынас жасау кезінде ересектер сөйлеу мәнерін үнемі қадағалап отыруы, асықпай сөйлеуі, сөздерді анық айтуы, әдеби айтылым нормаларын сақтауы керек.

Айтылуының анықтығы мен тазалығы көптеген факторларға, ең алдымен артикуляциялық аппараттың анатомиялық құрылымына, тілдің, еріннің, жақтың қалай әрекет ететіндігіне, сезіну қабілетіне байланысты., артикуляция мүшелерінің қозғалысын сезіну, сонымен қатар ми қыртысының сөйлеу аймақтарының функционалдық жетілуіне байланысты. Артикуляциялық аппараттың дұрыс құрылмауы, дамымауы, тіл, төменгі жақ, жұмсақ таңдай, ерін бұлшықеттерінің енжарлығы және соның салдарынан қозғалғыштығының жеткіліксіздігі көбінесе нашар айтылудың себебі болып табылады. Тіл дыбыстарды қалыптастыруға және сөздерді айтуға барынша белсенді қатысады. Артикуляциялық гимнастиканы қолдана отырып, балалардың тілдік қозғалғыштығын дамыту өте маңызды.

2. Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін кезең-кезеңімен қалыптастыру.

Балалардың сөйлеу тілін дамытудың жас ерекшеліктерін ескере отырып, дыбыстық мәдениетті қалыптастыруды ІІІ негізгі кезеңге бөлуге болады.

I кезең – 3 жасқа дейін – артикуляциялық жағынан қарапайым дыбыстарды нақтылауға және бекітуге, сөздердің анық және түсінікті айтылуын дамытуға бағытталған жұмыстар жүргізілуде.

Әдістемелік тәсілдер қолданылады: сөйлеу мәнері бойынша қайталау, әр түрлі дидактикалық материалдарды, ойыншықтарды қолдану.

Ойындар: "Сиыр қалай күңкілдейді, әтеш айқайлайды, тышқан сықырлайды және т.б.", "Пароход гүрілдейді", "Тамшылар тамшылайды", "Жел", "Біз орманда демаламыз" және т.б., "Сиқырлы дорба", әр түрлі питомниктік рифмдерді қолдану және т.б. Есту зейінін дамыту үшін "Кім келді?" (қасқыр, әтеш, паровоз, т.б.) ойындары қолданылады. қоңырау).

II кезең – 3 жас 5 жасқа дейін (2 кіші және орта топ).

Жетекші әдістемелік тәсілдер – сөйлеу мәнері, жаттау, әңгімелесу, дидактикалық ойындар және т.б.

Жұмыстың і түрі – дұрыс артикуляцияны дамытуға ықпал ететін ойын жаттығулары ("Өткеншектер", "Сырғанақтар", "Аттар" және т.б.), тегіс дем шығаруға тәрбиелеу ("Қақпаға гол соғу" және т.б.), дауыстың қаттылығын дамыту ("Ит пен күшік", "Ормандағы жел")

II жұмыс түрі – оқшауланған дыбыстың айтылуын нақтылау және сөйлеуді естуді дамыту ("Сорғы" - С дыбысы, "Қоңыздар ұшады" - F дыбысы, "Пойыз" - Н дыбысы және т.б.).).

III жұмыс түрі – сөздердің дұрыс айтылуына тәрбиелеу және фонематикалық есту қабілетін дамыту ("Торғайлар" ашық ойындар, доп ойындары, "Суретті ата", "Зина және мейіз" және т.б.).

IV жұмыс түрі – фразалық сөйлеуде дыбыстарды дұрыс айтуға тәрбиелеу және сөйлеу есту қабілетін дамыту. Арнайы таңдалған сөйлеу материалы қолданылады: сөздік ойындар, ашық ойындар, таза тілдер, тіл бұралуы, жұмбақтар, питомниктер, өлеңдер, ертегілер және т.б. Сөйлеудің қарқыны мен интонациялық мәнерлілігі бойынша жұмыс жүргізіледі.

III кезең – 5 жас 7 жасқа дейін – дыбыстарды саралау, дыбыстарды анық артикуляциялау, дикция, қарқын, сөйлеудің интонациялық мәнерлілігі бойынша жұмыс.

Әдістемелік тәсілдер – сөйлеу үлгісі дидактикалық ойындар, қайталау, әңгімелеу, жаттау т.б.

Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу үшін келесі әдістер тән:

- дидактикалық ойындар ("Кімнің үйі?");
- мәтінмен қозғалмалы немесе дөңгелек би ойындары ("Бөлке");
- балаларға арналған тәрбиелік іс-шараларды қамтитын дидактикалық әңгімелер (дыбысы қиын сөздерді қайталау, дауыс ырғағын өзгерту және т.б.);
- жаттығу әдісі (таныс тілдің бұралаңын жаттау және қайталау, "Үлпілдек үрлейік" ойын жаттығуы және т.б.)

3. Балалардың сөйлеуінің айтылу жағына әсер ететін педагогикалық әдістер.

Негізгі әдістерге мыналар жатады:

- мұғалім берген тапсырманы дұрыс айту, орындау үлгісі;
- қимыл-қозғалыс аппаратының сөйлеу немесе сөйлеу қимылдарының көрсетілген қасиеттерін қысқаша немесе егжей-тегжейлі түсіндіру;
- дыбыстың асыра айтылуы (екпінді дикциямен) немесе интонациясы (екпінді буын, балалар бұрмалайтын сөз бөлігі);
- дыбыстың немесе дыбыстық тіркесімнің бейнелі атауы (з-з-з - маса әні, ква-ква-ква-бақа сайрайды);
- хор және жеке қайталау;
- мұғалімнің тапсырмасын орындау қажеттілігінің негіздемесі;
- тапсырманың жеке мотивациясы;
- бала мен тәрбиешінің бірлескен сөйлеуі, сонымен қатар рефлексиялық сөйлеу (баланың сөйлеу үлгісін бірден қайталауы);
- жауапты немесе әрекетті және түзетуді бағалау;
- артикуляциялық қимылдарды көрсету, ойыншықтарды немесе суреттерді көрсету.

Жетекші әдіс - дұрыс айтылу үлгісі. Мұғалім бұл техниканы сөйлеу сапасының немесе артикуляциялық аппараттың қимыл-қозғалысының қысқаша немесе егжей-тегжейлі түсіндірмесімен қуаттауы керек: "Мен жай ғана [р] дыбысымен сөз айтып отырғанымды естімейсің, бірақ мен бұл дыбысты ерекше бөліп көрсетемін, оны ұзақ, ұзақ айтамын: а-[р-р-р]-буз.

Фонематикалық естуді, дыбыстық және сөздік айтылымды қалыптастыру кезінде қабылдау ұсынылады - дыбыстың (екпінді буынның) шамадан тыс (екпінді дикциямен) айтылуы немесе интонациясы.

Кіші топтарда дыбыстың немесе дыбыстық тіркестің бейнелі атауы жиі қолданылады ([zzz] - масаның әні, туп-туп-туп - бала таптайды). Осы топтардағы артикуляцияны көрсету және түсіндіру көбінесе ойын сюжетіне енеді ("Көңілді тілдің ертегісі").

Қайталау - бұл белсенді әдіс. Дәл осы әдіс сөйлеу моторикасын жаттықтыруды қамтамасыз етеді, сондықтан сөйлеудің дыбыстық мәдениетін қалыптастыруда маңызды. Дыбыстардың кішігірім кіші топтарда жұмсақ айтылуы әсіресе балалар жолдастарының жауаптарын тыңдай алатын кезде өте пайдалы.

Мұғалімнің тапсырмасын орындау қажеттілігін негіздеу сияқты әдіс жауаптардың сапасын арттырады. Ол эмоционалды-әзіл түрінде беріледі немесе беріледі: "Күркетауыққа көңілді ән айтуды үйретейік!", немесе іскери: "Жүргізуші-е-ер сөзін, жүргізушілерді қалай айту керектігін мықтап есте сақтау керек, әйтпесе жай сауатсыз, ұсқынсыз сөйлеу керек - кім күлкілі жағдайға тап болғысы келеді??"

Тағы бір әдіс осыған байланысты - тапсырманың мотивациясы, баланың жауабының алдындағы нұсқау: "Менің ойымша, бесік жыры сіз үшін

өте жақсы жұмыс істей алады. Ақыр соңында, сіз мейірімді, қамқор болуды білесіз ".

Қате жауаптар туындаған жағдайда имитацияға негізделген белсенді әдістер мүмкін, мысалы біргебала мен тәрбиешінің жергілікті (сабақтас) сөйлеуі, сонымен қатар рефлексиялық сөйлеу (баланың сөйлеу үлгісін бірден қайталауы). Еркін ұйымдастырылған ойындар мен жаттығуларда қандай да бір шеберлікті игермеген балалар да, дұрыс, анық сөйлейтіндер де қатысады.

Жауапты немесе әрекетті бағалау және түзету сияқты әдістер дәстүрлі болып табылады. Бірақ сіз мұны жиі, интрузивті түрде жасай алмайсыз, себебі бұл баланың жүйкесін жұқартады.

Сөйлеудің дыбыстық мәдениеті бойынша жұмыс барысында көрнекі тәсілдер де орынды – артикуляциялық қимылдарды көрсету, ойыншықтарды немесе суреттерді көрсету. Ойындар мен жаттығуларда қосымша құрал-жабдықтар жиі пайда болады - жауаптың басында немесе соңында сигнал беру үшін "сиқырлы" таяқша, чиптер және сөйлеудің дыбыстық құрылымын көрсетуге қызмет ететін басқа үлестірме материалдар.

4. Ойындар мен ойын жаттығулары, дыбысты автоматтандыруға көмектесу.

Ұсынылған ойындар сонымен қатар сөздік қорын молайтуға, сауаттылықты меңгеруге дайындауға, оқу мен жазудағы қателіктердің алдын алуға, сөйлемдерді дұрыс құруға үйретуге, келісімді сөйлеуді дамытуға ықпал етеді.

"Дыбыс жоғалды"

Соңғы (немесе бірінші – неғұрлым күрделі нұсқасы) дыбысы жоқ сөздерді атай отырып, баладан сөзді түсінікті ету үшін оны орнына қоюын сұраңыз.

Дыбыс [Р]		Дыбыс [Ж]		Дыбыс [А]
...ак	Қатерлі ісік	...қылмыстық кодекс	Қоңыз	..ай
...жедел жадтау Құрылғысы	Роза	асаасмин	Жасмин	...ашка
... оқыту	Қалам	Ата аба	Құрбақа	...ұлан
...ыба	Балық	...ут	Сұмдық	... инит
кома...	Маса	... шырша	Асорт	клю...
айран...	Айран	... ивотное	Жануар	қала...
бисе...	Моншақтар	му... ичок	Шаруа	б
мухомо...	Шыбын-шіркей	жылы... және	Тізгіндер	сықырлау...

"Кішкентай затты ата"

Балаңызға қажетті дыбысы бар сөздерді ұсынғанда, оларды өзгертуін сұраңыз.

Дыбыс [Л]		Дыбыс [Ш]	
Қайық	Қайық	Доп	
Сөре	Сөре	Мысық	

Бұрыш	Бұрыш	Шарф	
Жылқы	Жылқы	Тон	
Шалшық	Лусатия	Сөмке	

"Сүйіспеншілікпен ата"

Дыбыс [Р]		Дыбыс [Щ]	
Қол	Қалам	Күшік	
Бауырым	Бауырым	Қылқалам	К
Ойыншық	Ойыншық	Жадағай	Ж

"Бір – көп"

Бала дыбысты бекітумен қатар сөздерді сан бойынша өзгертуді үйренеді.

Дыбыс [Р]	
Роза	Раушандар
Кілем	Кілемдер
Ойыншық	Ойыншықтар
Ауыз	Ауыз

"Ненің көп екенін айт"

"Көп" сөзін қолдана отырып, көптеген пәндерді атауды ұсыныңыз.

Дыбыс [Р]	
Дос	көптеген достар
Ойыншық	ойыншықтар көп
Қарындаш	көптеген қарындаштар
Жүк көлігі	көптеген жүк көліктері

"Бір сөз айт"

"Мен қандай сөз ойлап тапқанымды тап: ра... (кета, дио, кушка, стен және т.б.), шу... (до, жой, кча, лан).

Егер бала оқи алса, сөзді жазып, оны тапқанға дейін жауып, содан кейін оқуды ұсынуға болады. Алдымен балаға жақсы таныс сөздерді ойлап табыңыз, содан кейін осы буыннан тағы қандай сөздер басталатынын бірге ойластырыңыз.

Сөйлеудегі дыбысты бекіту кезінде баланың сізден кейінгі сөздер мен сөйлемдерді қайталамауы (бұл бастапқы кезеңде де қажет болса да), сол немесе басқа сөзді өз бетінше қолдануы маңызды. . Бұл үшін ойлау процестерін дамытуға мүмкіндік беретін жұмбақтар өте қолайлы. Сіз болжағандай, болжамда бекітілген дыбыс болуы керек. Жұмбақтың мәтіні де қажетті дыбысқа қанық болғаны абзал. Мысалға,

Мен полицейлердің жерімінда, мүлдем шаршамаймында,

Мені кім басқарадыд, сол және ауызд.

Сонда бала жұмбақты үйреніп алғаннан кейін, дыбысты дұрыс айта отырып, оны біреуге айта алады.

5. Қорытынды.

Осылайша, дыбыстың айтылуын тәрбиелеу бойынша жұмыс баланың балабақшада болған алғашқы күндерінен бастап жүзеге асырылатын тұтас

жүйе болып табылады. Ересектердің ерекше назарынсыз балалардың сөйлеуінің дыбыстық жағының дамуы кешеуілдейді, сөйлеудің жағымсыз әдеттері пайда болуы мүмкін, оны өмір сүру өте қиын.

Әдебиет

1. Акименко В.М. Мектеп жасына дейінгі балалардағы дыбыстың айтылуын түзету: практикалық нұсқаулық. – Ростов н / Д: Феникс, 2015 – 141 б.
2. Вакуленко Л.С. Балаларда дыбысты дұрыс айтуға тәрбиелеу: Оқу-әдістемелік құрал. – Мурманск: МГПУ, 2008. – 116 б.
3. Коноваленко В.В. Дыбыстың айтылуын түзету бойынша жеке-кіші топтық жұмыс. – М.: ГНОМ баспасы, 2016. – 216 б.
4. Полякова М.А. Логопедия бойынша өзіндік нұсқаулық. Әмбебап нұсқаулық. – М.: Т. Дмитриевна, 2015. – 160 б.
5. Ханшева Г.В. Логопед көмекке асығады: логопедиялық семинар. - Ростов н / Д: Феникс, 2013 – 109 б.